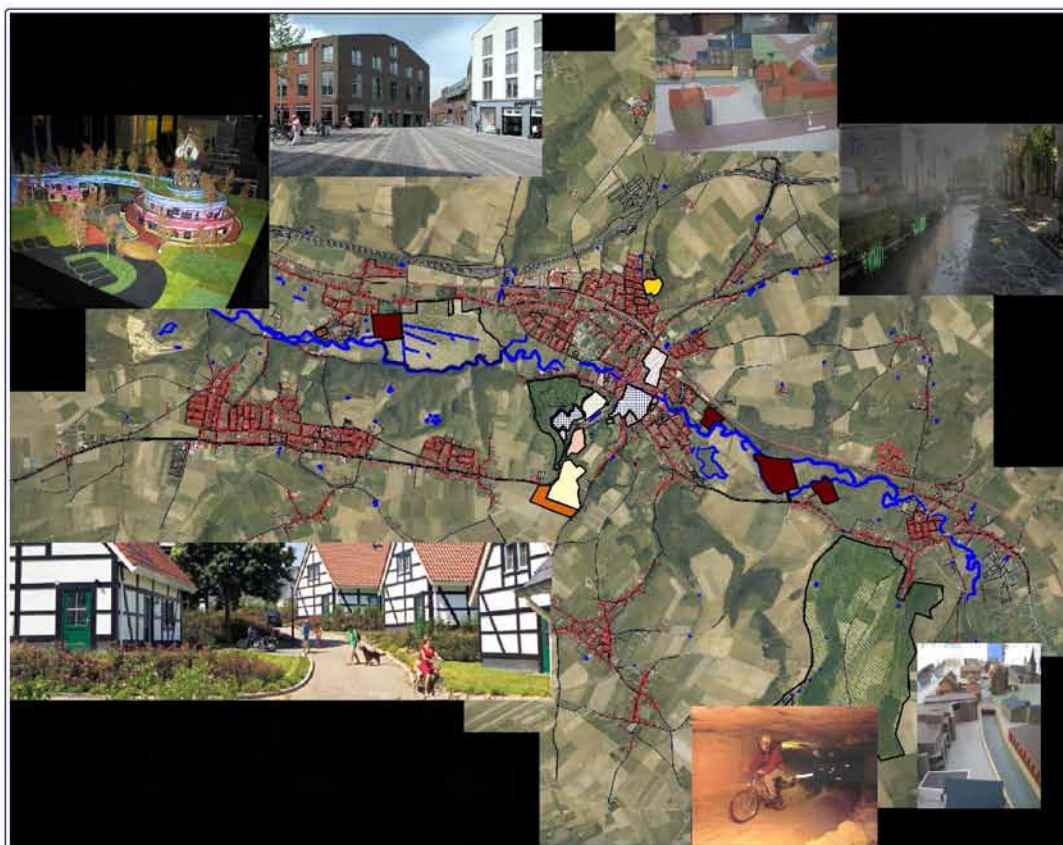

Valkenburg aan de Geul

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

Toekomstvisie 2030. *Een verkenning*

April 2007

Inhoudsopgave

1. Inleiding	pagina 3
2. De toekomst verkend	8
3. Doorkijk	12
A. Economisch Profiel	12
B. Sociaal-maatschappelijk profiel	17
C. Ruimtelijk profiel	23
D. Regionaal profiel	25
Samenvattend	29
4. Rol van de overheid	31
5. Beelden voor de toekomst	35
6. Slot	38

Foto's: gemeentearchief en Thijs Habets

Inleiding

Dé opgave voor Valkenburg aan de Geul is verbetering en behoud van haar vitaliteit voor huidige bewoners en toekomstige generaties. De invulling van deze opgave verandert in de loop van de tijd. Het veranderingsproces van de samenleving verloopt geleidelijk.

De oude vestingstad Valkenburg heeft door de eeuwen heen in de regio een toonaangevende status gehad.

ormde het in de middeleeuwen een bestuurlijke machtsfactor van belang, wat resteerde na verloop van tijd was de rol van de stad als pleisterplaats op het snijpunt van waterstromen en - uit de Romeinse tijd daterende - handelswegen. Valkenburg is steeds een levendige verblijfplaats voor handelslieden en reizigers gebleven. Doordat men van oudsher vertrouwd was met vreemdelingen is dit een vruchtbare bodem gebleken voor het latere toerisme. Valkenburg is van oudsher een open en heterogene samenleving die door haar aard sterk naar buiten op toerisme en op ontvangst van gasten is georiënteerd. Deze open veelsoortigheid bepaalt in hoge mate haar identiteit.

Valkenburg is het product van een bewuste oriëntatie op gasten van buiten. Rond 1870 waren ambiance en natuurschoon ondersteund door de sfeer van innovatie en elan onder de toenmalige ondernemers de belangrijkste factoren om het toerisme te stimuleren. Indertijd rekende de VVV, de Vereniging Het Geuldal, het tot haar taak om een aantrekkelijk nevenprogramma voor (bad)gasten te realiseren door het

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

organiseren van concerten, het uitgeven van gidsen en het aanleggen en inrichten van attracties. Dé toekomstvisie was eind negentiende eeuw Valkenburg te transformeren tot een volwaardig bad- en luchtkuuroord dat de vergelijking met buitenlandse voorbeelden met glans zou doorstaan.

Deze visie heeft het stadje Valkenburg gemaakt tot wat het nu is: een eeuwenoud, pittoresk, gastvrij en tikkeltje chique stadje gelegen in het schitterende, cultuurhistorische Heuvelland. De glooiende heuvels, de gastvrije hoteliers en bevolking, de snelstromende Geul, de mystieke mergelgrotten, de unieke flora en fauna, de bijzondere dialecten, de schutterijen, fanfares, harmonieën en folklore, de bijzondere architectuur van vakwerkhuisen, boerderijen, kastelen en steden en dorpen zijn de ingrediënten gebleken voor een zeer succesvolle strategie. In de beginjaren trokken de hoteliers samen met hun gasten door de natuur en het landschap: zij waren gastheer en gids tegelijk, organiseerden Kuurconcerten, picknicks en onderhielden steeds een persoonlijke band met hun gasten, zodat deze generaties lang terugkwamen. Door o.a. de toevoeging van de vroegere gemeenten Oud-Valkenburg, Schin op Geul en Houthem en de herindeling van 1982, waarbij de toenmalige gemeenten Valkenburg-Houthem en Berg en Terblijt werden samengevoegd is die oorspronkelijke identiteit van het Geulstadje Valkenburg stevig onder druk komen te staan.

Het gebied van de gemeente Valkenburg aan de Geul kent drie landschapstypen: plateauranden met droogdalen, Geuldal en plateaugebieden. De dorpen waren sterk naar binnen gericht, kenden zeer sterke familieverbanden en waren in vergelijking met het meer dynamische stadje Valkenburg behoudend van aard. Het heeft drie generaties geduurd voordat uit de veelheid van afzonderlijke bestuurlijke eenheden en culturele identiteiten geleidelijk het huidige

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

'nieuwe' Valkenburg begint te ontstaan. De huidige gemeente is in vele opzichten nog een verzameling afzonderlijke dorpen gebleven. Valkenburg aan de Geul omvat het stadje Valkenburg, Berg, Schin op Geul, Vilt, Sibbe, Walem, Heek, Houthem-Sint Gerlach, IJzeren en Terblijt. Valkenburg beschikt over een enorme naamsbekendheid en is een kleine plaats van circa 17.500 inwoners met de uitstraling van een stad met twee miljoen bezoekers per jaar, waardoor specifieke eisen aan voorzieningen en infrastructuur gesteld worden.

De tijd dat vraagstukken slechts reikten tot de gemeentegrens is voorbij. De druk op de invulling van beschikbare ruimte is groot in combinatie met haar ligging in het landschappelijk waardevolle Heuvelland: toerisme, recreatie, verkeer, wonen, bedrijvigheid, horeca, landbouw en detailhandel doen aanspraken op ruimtelijke invulling. De uitdaging is het scheppen van duurzame voorwaarden voor instandhouding,

verbetering en ontwikkeling van de verschillende functies en waarden van het gebied met als doel door een betere dosering deze afzonderlijk én in relatie tot elkaar goed te laten functioneren. Daardoor kan waardebehoud voor de langere termijn worden gegarandeerd en waardekwiteit voor bewoner en bezoeker worden verhoogd.

Identiteit en uitstraling van Valkenburg aan de Geul worden bepaald door haar ligging in de prachtige landschappelijke omgeving en de culturele uitingen. In haar ontwikkeling heeft Valkenburg aan de Geul duidelijke contouren en markante overgangen tussen bebouwing en landschap weten te behouden. Het is gegroeid door zich te voegen in en te plooiën naar het

landschap. In haar structuur zijn steeds sporen van het landschap terug te vinden. Mede door de ligging dringt het omringende landschap op tal van plaatsen diep door, is bijna overal voelbaar aanwezig en zorgt voor een hoogwaardig leef- en verblijfsklimaat. Het groene en recreatieve netwerk van Valkenburg opgebouwd uit pleinen, lanen, straten, open gebieden en parken vormt een wezenlijk onderdeel van de

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

ruimtelijke en sociale structuur. De hoogwaardige groenstructuur modelleert de verschillende kernen en dorpen en de samenhang daartussen. Grote landschappelijke eenheden als Heuvelland en stroomdal van de Geul vormen de contramale voor de stedelijke gebieden van Maastricht en Heerlen. Het karakter van Valkenburgcentrum wordt bepaald door visuele structuurkenmerken met verrassende verwijdingen en vernauwingen mede tot stand gekomen op basis van de organische inrichting en de typische mergelbouw sedert de middeleeuwen. Het kernwinkelgebied oogt niet als een statisch decor uit vervlogen tijden, maar kent aanzetten voor een dynamisch centrum. Foute ingrepen in de ruimtelijke infrastructuur zijn Valkenburg niet gespaard gebleven. Bouwwerken van geheel verschillende jaargangen, functies en stijlen voegen zich niet naadloos naar het weefsel van het Geulstadje. In de jongste structuurplannen wordt de samenhang tussen het bestaande en het nieuwe geleidelijk hersteld en versterkt.

Valkenburg als geheel beschikt over eigen 'taal' en volksculturele uitingen en over waardevolle slechts ten dele ontsloten kunst- en kunstnijverheidsproducten. Dit erfgoed vormt de basis van Valkenburgse culturele gemeenschap, waar men graag onderdeel van uitmaakt

Naast deze positieve uitgangspositie staat een aantal bedreigingen, die uitdrukkelijk aandacht vragen. Veiligheid vraagt aandacht, de woningvoorraad is niet evenwichtig, bezoekersaantallen lopen terug, herstructurering van landbouw en toerisme dient zich aan, er zijn veel ouderen met een bescheiden inkomen, men treft opvallend minder jongeren dan elders en bereikbaarheidsproblemen treden aan het licht: leefbaarheid en sociale kwaliteit staan onder druk. Deze ontwikkelingsremmende problemen onderkennen en aanpakken betekent bedreigingen omzetten in evenzovele kansen.

De vitaliteit van Valkenburg is de vitaliteit van al haar kernen. In het recente verleden is fors geïnvesteerd in de kernen; de gemeenschapshuizen zijn hiervan de meest in het oogspringende getuigen. In bepaalde kernen vindt stapeling van problemen plaats. De vergrijzing leidt tot een gewijzigde zorgvraag en de woonbehoefte verandert.

Het onderbrengen van meerdere functies in de gemeenschapshuizen - kinderopvang, gezondheidszorgfuncties, maaltijdvoorziening, gemeentelijke loketfuncties, mantelzorg, vrijwillige hulp- en dienstverlening - maar ook het aanbieden van diensten - tuinonderhoud, kappers, klussendiensten, pedicure, alarmering, boodschappendiensten, begeleiding bij

artsen- of ziekenhuisbezoek - naast gezelligheid en recreatieve functies voor alle bewoners bieden mogelijkheden om de leefbaarheid te behouden en te bevorderen. 'Gemeenschapshuizen worden daardoor werkelijk huizen der gemeenschap'. Preventief beleid is nodig om negatieve maatschappelijke

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

ontwikkelingen als criminaliteit of gezondheidsproblemen in de kiem te smoren. Economie en werkgelegenheid zijn hierbij wezenlijk omdat zij de kern vormen voor ontplooiingskansen van individuele burgers en draagvlak genereren voor de samenleving als geheel. Het begrip vitaliteit zal via economische, ruimtelijke en sociale weg op duurzame wijze vorm en inhoud gegeven moeten worden: ook voor komende generaties.

Vraagstukken op het terrein van zorg, cultuur, opleiding, woning- en arbeidsmarkt, recreatie, werkgelegenheid, infrastructuur en natuur- en milieubeheer hebben een regionale component, kennen een ruimtelijk fysieke vertaling en zijn niet los van elkaar te zien. Allianties tussen maatschappelijke partijen - inwoners, instellingen, bedrijven, mede-overheden en buurgemeenten - bij het zoeken naar oplossingen zijn noodzakelijk: heden en toekomst zijn gedeeltelijk maakbaar. Vanuit dit perspectief is de Gemeente Valkenburg met haar maatschappelijke partners de uitdaging aangegaan om een lange termijnvisie te ontwikkelen.

Door zoveel als mogelijk is vast te houden aan beleidsafspraken ontwikkelt de gemeente zich tot een betrouwbare bestuurlijke partner, waarmee het prettig samenwerken en zakendoen is. Dit is in het verleden regelmatig misgelopen. Daar gemeenteraadsleden voor een groot gedeelte uit de kernen voortkomen, zetten ze zich daar ook logischerwijs primair voor in. Beleid maken en uitvoeren voor de gehele gemeente is en blijkt daardoor erg lastig. Valkenburg plukt daar nu de zure vruchten van.

Trends als individualisering, informalisering, intensivering, informatisering en internationalisering en onvoorziene gebeurtenissen zijn op zich niet beïnvloedbaar, maar op de gevolgen van die ontwikkelingen kan wel degelijk invloed uitgeoefend worden.

Valkenburg aan de Geul kiest in al haar recentelijk opgestelde deelvisies voor een helder en onderscheidend profiel en imago door een sterke positionering op basis van haar culturele en historische identiteit, een effectieve ruimtelijke en economische structuur, een fraaie, schone en veilige publieke ruimte en gezonde en goed renderende bedrijven. *Vitaal*

Valkenburg aan de Geul kent de volgende

typeringen: een aantrekkelijke woon- en verblijfplaats met een hoge sociale kwaliteit, een plaats met betrokken en meedenkende inwoners, ondernemers en bezoekers, een culturele en recreatieve plaats, een gezonde en duurzame gemeente, een toeristische gemeente in een complete regio.

Deze visie levert bouwstenen voor maatschappelijk gedragen beleidskeuzen die in convenanten tussen overheden onderling en tussen overheden en maatschappelijke partijen kunnen worden vastgelegd en leiden tot realistische uitvoeringsprogramma's gestuurd door en bewaakt met een hoogwaardige en competente gemeentelijke organisatie.

1. De toekomst verkend

Valkenburg heeft het laatste decennium gedegen gestudeerd op vrijwel al haar opgaven voor de toekomst. Dit heeft geresulteerd in de productie van een tiental verkenningen en plannen die niet haalbaar bleken of slechts zeer gedeeltelijk zijn gerealiseerd. Het ontbreekt blijkbaar aan kracht om mensen deelgenoot te maken van een visie en ze vervolgens dingen te laten doen om de visie waar te maken. Nu bestaat grotere behoefte aan een routekaart om de huidige plannen te realiseren dan aan het maken van nieuwe plannen.

Valkenburg aan de Geul wordt in alle plannen 'opnieuw uitgevonden'; telkens worden nieuwe zoektochten georganiseerd naar evenzoveel zelfde kengetallen en basisgegevens om Valkenburg te beschrijven. De behoefte aan de inrichting van een centrale gegevensmonitor is urgent. Opvallend is dat een groot aantal plannen is opgesteld door en denkend vanuit de gemeentelijke overheid en onvoldoende vanuit maatschappelijke partners. Zulks ondanks het feit dat rondom planontwikkeling inspraakprocedures hebben plaatsgevonden. De overheid 'eigent' zich als het ware de inhoud toe, terwijl die juist thuis hoort bij de partners: de huidige plannen zijn veelal aanbodgericht in plaats van vraaggericht. Achteraf draagvlak zoeken blijkt erg moeizaam en roept onbedoeld onbegrip op. Hier ligt een verklaring voor het feit dat de plannen nauwelijks het stadium van uitvoering bereiken. Bovendien wordt pas na vaststelling financiering gezocht en niet gedurende het daaraan voorafgaande proces van beleidsformulering. Het gevaar van afbrokkelend vertrouwen in de overheid dreigt en de geloofwaardigheid van diezelfde overheid als betrouwbare partner en de motivatie bij maatschappelijke partners om te participeren staan op het spel. De komende twee jaar zal blijken of de recentelijk in de gemeenteraad vastgesteld plannen daadwerkelijk gerealiseerd worden en of het tanende vertrouwen hersteld kan worden.

Dé opgave is de afzonderlijke visies in samenhang te brengen en daarmee een referentiekader te bieden voor toekomstige strategische, tactische of operationele keuzen. Op basis van inzichten uit het verleden en het heden kan een inschatting gemaakt worden wat belangrijke ontwikkelingen voor Valkenburg aan de Geul kunnen zijn.

Landsgrenzen vervagen steeds meer en in Europees verband wordt de positie van de regio's steeds sterker. Internationalisering leidt tot concurrentie tussen gebieden, waarbij voordelen gekoppeld worden aan lokale en regionale sterkten. Internationalisering leidt niet tot gelijkschakeling van regio's, maar tot differentiatie tussen regio's: het gaat om die onderwerpen waarin de ene regio of plaats zich onderscheidt van anderen. De ligging van Zuid-Limburg op de belangrijke Europese hoofdinfrastructuur biedt voordelen. In combinatie met het unieke Heuvelland op een snijpunt van belangrijke taal- en cultuurgebieden, levert dit een sterke regio binnen Europa. Het benutten van kansen in euregionaal en regionaal verband wordt echter gehinderd door nationale regelgevingen, maar ook door regionaal en lokaal ingegeven tegenstrijdige bestuurlijke belangen. Regio en Euregio functioneren op bestuurlijk niveau nog onvoldoende als een samenhangend economisch, sociaal, ruimtelijk en landschappelijk gebied en worden door inwoners niet als zodanig ervaren. De regio lijkt een optelsom van afzonderlijke deelregio's.

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

Het geheel zou meer moeten zijn dan de som der delen. Ontwikkelingen die goed zijn voor de een zijn in deze visie ook goed voor de ander en andersom, hoe moeilijk het ook valt de ander voorrang te verlenen: eigenbelang wordt algemeen belang. Hiervoor moeten bestuurders en ambtenaren uit alle lagen oud gedrag afzweren, dorpspolitieke reflexen uit het denken verwijderen en de taal van de gezamenlijkheid gaan spreken. Voor Valkenburg speelt bovendien een vergelijkbare bestuurlijke problematiek op gemeentelijke schaal. De gemeenten van het inmiddels opgeheven gewest Maastricht en Mergelland hebben afscheid genomen van de bestaande samenwerking en koersen nu meer op een interactief proces. Dit doet meer recht aan de samenwerkingsniveaus in Zuid Limburg: Tripool Zuid Limburg, regioagenda's met wisselende bestuurlijke instrumenten en de agenda van de gemeenten in het nationaal Landschap Heuvelland.

Internationalisering gaat gepaard met een proces van schaalvergroting: steeds meer bedrijven gaan allianties met elkaar aan. Dit leidt tot afstoting van vestigingen. Ook in de agrarische sector speelt schaalvergroting. Het aantal agrarische bedrijven in Valkenburg beperkt is tot circa zestig. De sector beschikt over een belangrijke economische en ruimtelijke positie. De komende

jaren vindt bij een aantal bedrijven bedrijfsbeëindiging plaats; versneld door de afbouw van landbouwsteun vanuit Brussel en aangescherpt door de beleidsuitvoering die gericht is op duurzame productiemethoden. Agrarische ondernemers die doorgaan, zullen bij bedrijfsactiviteiten rekening moeten houden met verbreding en specialisatie. Via schaalvergroting kan bij de huidige marktverhoudingen voldoende toekomstperspectief blijven voor landbouwbedrijven; door in te spelen op nieuwe behoeften kan zicht blijven bestaan op voldoende toegevoegde waarde. Het gaat om producten en productiemethoden, die inspelen op wijzigende marktverhoudingen en recht doen aan de omkering van aanbodgericht naar vraaggericht produceren: uitbreiding van assortiment, inkomen uit landschapsonderhoud, productie van streekgebonden producten en opzetten van activiteiten in het kader van recreatie en toerisme. Specialisatie leidt tot het

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

ontwikkelen van een eigen plek in de markt en daarvoor gaan produceren. Dit ontstaat door hoogwaardige kwaliteitseisen op het terrein van planten-, fruit- en groenteteelt en behoefte aan grotere diversiteit en leidt tot een omslag van extensieve naar intensieve en meer kleinschalige bedrijvigheid. Hierbij komt landbouwgrond beschikbaar voor andere functie-invulling.

Het voordeel van deze ontwikkeling aangevuld met bedrijfsbeëindiging in andere bedrijfstakken als de hotels of industrie is dat fysieke ruimte beschikbaar komt voor de kwaliteitsverhoging van het woon- en leefklimaat in Valkenburg, voor woningbouw en kwaliteitsverhoging voor het toerisme in de vorm van appartementen en als nieuwe kans voor attracties. De ontmantelde oude brouwerij krijgt een toeristische en educatief-culturele functie en maakt kleinschalige productie van hoogwaardige bieren interessant. Op dergelijke plekken ontstaat nieuwe werkgelegenheid voor kleine innovatieve commerciële ondernemingen of culturele activiteiten als ateliers voor kunstenaars.

Een hoge kwaliteit van het woon- en leefklimaat vormt een belangrijke aantrekkingsfactor voor burgers, bezoekers en bedrijven.

Valkenburg aan de Geul en de regio hebben hier gecombineerd met de aanwezigheid van landschappelijk hoogwaardige ensembles en prachtige middelgrote steden als Maastricht, Luik en Aken in de directe nabijheid een belangrijke troef in handen.

Door een hoger besteedbaar inkomen en meer vrije tijd, neemt de vraag naar leisureactiviteiten toe: de 'beleviseconomie'. Cultuur en sport zijn drijvende krachten achter deze ontwikkeling. Het culturele en sportieve aanbod is mede bepalend voor het succes van Valkenburg aan de Geul. Een sterk verband bestaat tussen de aanwezigheid van hoog opgeleide inwoners en creatievelingen en economische groei. Een aanzienlijk deel

van de economische groei is aan deze groep toe te wijzen: ze starten vaker een eigen bedrijf, vinden dingen uit, investeren in nieuwe ontwikkelingen en zijn de drijvende kracht achter ontwikkelingen in de economie. Dit steunt niet alleen de bestaande economie, maar oefent tevens aantrekkingskracht uit op nieuwe bedrijvigheid, die op zoek is naar goed personeel. Tevens wordt hiermee een tegenwicht gevormd tegen het massa-toerisme: een wenkend perspectief.

Schaalvergroting roept schaalverkleining op. De vraag naar specifieke producten wordt steeds meer gedifferentieerd: productiecycli versnellen en de veelheid aan producten neemt toe. Kleine en flexibele bedrijven nemen delen van de productie over. Deze bedrijven zitten dicht bij de afnemers omdat vis-à-vis contacten belangrijk zijn. Zaken clusteren vanwege de kennisinfrastructuur en arbeidsmarktspecialisatie. Deze ontwikkelingen treden ook heel herkenbaar op binnen de sector van de horeca. In de kern Valkenburg neemt het aantal gespecialiseerde horeca-gelegenheden hand over hand toe. Hier liggen kansen op het brede terrein van wellness en culinaire ontwikkelingen ondersteund met bestemmingswijzigingen door bedrijfsbeëindiging.

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

De besteding van de vrije tijd wordt flexibel. De scheidslijn tussen werk en vrije tijd vervaagt. De 24-uureconomie heeft indringende gevolgen voor de sociaal-maatschappelijke structuur, zowel voor individuen als huishoudens, verenigingsleven en andere maatschappelijke verbanden. Een grote flexibiliteit in werk en vrije tijd is voor Valkenburg aan de Geul als toeristenplaats van belang: korte, kwalitatief hoogwaardige vakanties zijn steeds meer gewenst.

Mensen bewegen zich vrij bewegen in het maatschappelijke verkeer en maken hun eigen keuzen maken om deel te nemen aan die verbanden, die men zelf kiest.

Vitale ontwikkeling betekent streven naar een duurzaam evenwicht tussen sociale, ecologische en economische ontwikkelingen. Duurzame sociale ontwikkeling richt zich op de ontwikkeling van mensen en hun sociale organisatie waarbij sociale cohesie, rechtvaardigheid en gezondheid een belangrijke rol spelen. Bij duurzame economische ontwikkeling staat de ontwikkeling van de economische infrastructuur centraal en is efficiënt management van natuurlijke en sociale hulpbronnen belangrijk. In een duurzame natuur & milieu ontwikkeling staat het natuurlijk ecosysteem voorop en speelt behoud van natuurlijke hulpbronnen een belangrijke rol. Deze drie vormen van duurzame ontwikkeling staan in de praktijk op gespannen voet met elkaar maar moeten wel steeds in samenhang worden gezien. Bij duurzame economische ontwikkeling speelt het begrip efficiency een dominante rol, bij duurzame sociale ontwikkeling het begrip emancipatie en bij duurzame ecologische ontwikkeling het begrip veerkracht of herstellvermogen. Duurzame ontwikkeling omvat altijd een lange tijdsduur aangeduid met 'de overdracht van de ene naar de andere generatie' en speelt zich af op verschillende schaalniveaus, variërend van mondiaal tot lokaal. Wat bijvoorbeeld op lokale schaal als duurzaam wordt gezien, hoeft op regionale schaal helemaal niet duurzaam te zijn. Dit heeft alles te maken met afwentelingsmechanismen, waardoor negatieve gevolgen voor een bepaald gebied worden afgewenteld op andere plaatsen of regio's. Een reden temeer om samenwerking op te zoeken.

3. Profielen, een doorkijk.

A. Economisch Profiel

Het Valkenburg van nu is rechtstreeks verbonden met haar verleden: de opkomst van het toerisme met haar impact op de sociale en ruimtelijke structuur. Vanaf 1850 stond Valkenburg bekend als Bad en Lucht Kuuroord. De gegoede burgerij kwam in die tijd tot ongeveer midden twintigste eeuw voor de mooie en schone omgeving gestimuleerd en gefaciliteerd met de voor die tijd unieke en goede bereikbaarheid per spoor. Innovatief ondernemerschap gekoppeld aan hoogwaardige architectuur van ondermeer bouwmeester Pierre Cuypers bevorderden de aantrekkingskracht.

Einde jaren '50 begon het massatoerisme op gang te komen.. Vakantie werd voor iedere Nederlander normaal en in het hoogseizoen zaten campings, familiepensions en hotels in Valkenburg vol. Valkenburg was populair, goed bereikbaar en dichtbij: een beetje buitenland in Nederland. Vanaf 1980 werden internationale ontwikkelingen belangrijk en daarmee nieuwe vakantiebestemmingen in Europa populair. De toerist verruilde Valkenburg voor een plek aan de Middellandse Zee. Goedkope vliegreizen naar verschillende bestemmingen in Europa vroegen een adequaat antwoord. De vakantiebestemming Valkenburg bleef populair bij een – van oudsher - groot publiek voor wie een buitenlandse vakantiebestemming hetzij te ver weg was, danwel (nog) niet altijd betaalbaar. Terrassentoerisme voerde de boventoon en Valkenburg werd een jongerenbestemming. De hele zomer en vooral tijdens de 'bouwvak' zat Valkenburg stampvol met alle gevolgen van dien: toeristen kwamen niet meer voor het mooie weer en de gezonde buitenlucht.

Deze omschakeling vond opmerkelijk genoeg ongeveer gelijktijdig plaats binnen het traject van de gemeentelijke herindeling.

Tegelijkertijd gaan veel van de van oudsher Valkenburgse ondernemers over tot verkoop van hun eigendommen in Valkenburgcentrum. De nieuwkomers spelen in op de trend van het terrassentoerisme. De 'oude' levendigheid door vermenging van verschillende soorten detailhandel en horeca maakte plaats voor straten met meer eenzijdige invulling. Deze herkenbaarheid van functies wordt verder doorgezet in

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

de retailstructuurvisie door concentratie ervan in het hart van het centrum. Daarmee wordt de mogelijkheid geboden om van de ene belevingsfunctie - shoppen - over te stappen op een andere functie – culinair genieten of een terrasje pikken.

Hoewel de hoeveelheid vrije tijd gelijk is gebleven, zijn de keuzemogelijkheden voor besteding toegenomen. Mensen zijn mobiel en voor de spaarzame tijd op zoek naar gegarandeerde beleving. Deze trend vertaalt zich in een lagere bezoekfrequentie en meer afwisseling tussen op

toerisme gerichte steden en gebieden, maar tegelijkertijd ook een langere bezoekduur per trip. Een zekere gretigheid in de zoektocht naar nieuwe impulsen is onder valkenburgers breed waarneembaar en zorgt voor een zinderende onrust onder bestuurders en ambtenaren. Initiatieven en incidenten tuimelen op ad-hoc-basis over elkaar heen en strijden om voorrang.

Eind jaren tachtig werd het opnemen van een lange zomervakantie ingewisseld voor een korter verblijf door het jaar heen. Vooral gezinnen met kinderen en oudere echtparen hebben hun weg naar Valkenburg gevonden. Het imago van jongeren- en bouwvakkersbestemming ebt sindsdien weg, maar kleeft nog steeds aan Valkenburg in de zomermaanden. Valkenburg beschikt over een enorme naamsbekendheid: negen van de tien mensen is er in zijn jeugd geweest en op latere leeftijd met kinderen of kleinkinderen weer terug geweest. 'Het is hier net Valkenburg in het klein of Valkenburg in het groot', is een gekende uitdrukking bij bezoek aan andere steden. Het begrip Valkenburg heeft echter tevens een negatieve klank: 'vervalkenburgisering'. Dit beeld doorbreken en omzetten in een positief begrip vereist een forse – communicatieve - inspanning.

Het toeristische seizoen is uitgebreid naar jaarrond toerisme met voor Valkenburg zelfs meerdere pieken: de herfstvakantie en de maand december met de kerstmarkt met 70.000 en 120.000 bezoekers. De

levendigheid in het hoogseizoen is verminderd, maar gedurende de andere seizoenen nadrukkelijk toegenomen of nog aan het toenemen. Met deze spreiding is geleidelijk ook een accent komen te liggen op meer kwalitatieve functies, die aansluiten bij hoogwaardig verblijftoerisme. Deze vorm van toerisme voegt een nieuwe schakering toe aan het toeristische en economische palet.

Het product Valkenburg is op onderdelen verouderd en aan vernieuwing toe. Door vernieuwing blijft Valkenburg interessant voor zoveel mogelijk typen toeristen: voor de gewone man met de smalle beurs en ook voor de toerist met de dikkere portefeuille. Het concept van het vermarkten van innovatieve producten

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

en diensten voor een aangenaam en gezond leven met een ruime keuze voor de wellness-consument voor therapieën en belevingen beoogt een nieuwe impuls te geven aan het toeristische product Valkenburg in de vorm van een fysieke en virtuele wellnessboulevard.

Naast dagrecreatie kent Valkenburg een omvangrijk bestand aan verblijfsrecreatieve voorzieningen. Een groot deel van hotels, pensions en vakantieappartementen ligt geconcentreerd in Valkenburgcentrum. Daarnaast komen ze gespreid voor in de dorpen. Campings liggen op de grens met het buitengebied. In de jaren negentig is het aantal overnachtingen in pensions en hotels teruggelopen. Dit heeft te maken met de veranderende vraag naar meer zelfstandige verblijfseenheden en met verminderde kwaliteit van het aanbod. De eerste resultaten van het bungalowpark Chateau Fauquemont op de Cauberg tonen de behoefte naar hoogwaardige verblijfsrecreatieve mogelijkheden aan. Campings of verblijfsrecreatieve voorzieningen voor specifieke doelgroepen als jongeren ontbreken. De uitstraling van het toeristencentrum Valkenburg blijkt in de dorpen uit de aanwezigheid van verblijfshoreca en -recreatie. Dagrecreatie treft men hier nauwelijks. Het toeristisch zwaartepunt ligt in deze dorpen voornamelijk in de zomermaanden.

De gemiddelde verblijfsduur van bezoekers - rond de helft van het totaal - is inmiddels drie tot vier nachten. Toeristen komen voor de kwaliteit van de omgeving en het landschap naar Valkenburg. Recreatieve activiteiten zijn gericht op natuurlijke, landschappelijke en cultuurhistorisch waardevolle elementen en zijn extensief van aard: wandelen, fietsen en mountainbiken en bezichtigen van monumenten. Valkenburg is niet alleen verblijfplaats, maar tevens uitvalbasis. Het buitengebied heeft hiervoor voldoende mogelijkheden maar laat kansen nog onbenut. Niet altijd is sprake van circuitvorming. Behoud en beheer van de kwaliteit van het landschap en de natuurwaarden zijn bij uitstek onderwerpen om in regionaal verband op te pakken.

Het toerisme verleent aan Valkenburg aan de Geul tegelijkertijd een soort van 'dubbele' persoonlijkheid. Enerzijds heeft men een opdracht voor de eigen inwoners, anderzijds moet men beschikken over een voorzieningenapparaat – winkels e.d. – dat vele malen groter is dan gebruikelijk voor gemeenten van deze omvang. Op het gebied van 'recreatief winkelen' en 'boodschappen doen' is het aanbod bovengemiddeld. Bij recreatief winkelen gaat het om kijken en vergelijken. Hoge eisen worden gesteld aan comfort en gezelligheid. Het gaat om ontspanning, verrassing, belevenis. De toeristische functie heeft geleid tot een

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

omvangrijk recreatief winkelaanbod van cadeauwinkels en souvenirshops. Door het recreatief winkelen is publieksgerichte dienstverlening bij de inrichting van de openbare ruimte vanuit de gemeentelijke overheid belangrijk.

Het doen van dagelijkse boodschappen moet vooral snel en eenvoudig zijn met als voornaamste randvoorwaarde optimaal beschikbare parkeergelegenheid. Opvallend is dat auto's bijna overal in het winkelgebied toegelaten worden, waardoor regelmatig hinderlijke verkeershandelingen optreden en onveilige verkeerssituaties voor passanten of verstoring van pleinen als

ontmoetingsplaats ontstaan. Beide vormen van winkelen - boodschappen doen en recreatief winkelen – zijn vermengd. Het horeca-aanbod is opvallend groot. Per duizend inwoners zijn er twaalf horecabedrijven, tegenover Maastricht vijf en de Provincie Limburg vier of Nederland drie; in het centrum van Valkenburg is de concentratie het grootste: eenentwintig per duizend inwoners. Het winkel- en horeca-aanbod wordt aangevuld door een divers aanbod van voorzieningen op het gebied van vermaak, ontspanning, cultuur, ambacht, financiële en particuliere dienstverlening.

De laatste jaren heeft in Zuid-Limburg een transformatie naar diensteneconomie plaatsgevonden. De omslag heeft zich vooral in Maastricht in de zakelijke en financiële dienstverlening voltrokken en in Valkenburg binnen de detailhandel en het toerisme. Beide laatste sectoren bieden evenwel weinig mogelijkheden voor hoger opgeleiden jongeren.

De ruimtelijke structuur van het centrum wordt ter versterking van het eigen karakter, de toeristische

functie en een gevarieerd winkel- en horeca-aanbod aangepakt om de rommelige en brokkelige inrichting te doorbreken. Ondernemers zijn positief over het functioneren van hun onderneming ondanks het feit dat toeristische bestedingen zich de laatste jaren negatief ontwikkelen: men blijft tevreden over de vestigingslocatie en is voornemens te gaan investeren in interieur of uitbreiding.

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

Industrie is in de gemeente niet echt sterk tot zwak ontwikkeld; dat vloeit deels ook voort uit de bewuste keuze die in het verleden is gemaakt voor natuur en landschap en de toeristisch recreatieve basis van het economische proces.

De industrie in de regio is met name in Maastricht gevestigd.

Valkenburg beschikt over een bedrijventerrein en twee grootschalige solitaire vestigingen: voorlopig nog een brouwerij en een groothandelsbedrijf. Op bedrijventerrein 'De Valkenberg' werken 260 personen. Het aandeel in de werkgelegenheid is beperkt tot vier procent. De grootste werkgevers zijn: Casino, Staalbouw Frijns, Thermae, uitzendbureau Start, verpleeghuizen en gemeente. De economische structuur is voornamelijk op toerisme gericht. Door de conjunctuurgevoeligheid vormt deze eenzijdige oriëntatie in tijden van economische teruggang een ernstige bedreiging. Zo blijkt: vanaf 1999 tot 2004 is het aantal overnachtingen teruggelopen van 1.115.000 naar 888.000.

De werkgelegenheid in de toeristische sector gaat fors achteruit: logiesverstrekking (-70), detailhandel (-40), eet- (-70) en drankgelegenheden (-35) en vervoer (-45). Tegelijkertijd kalft werkgelegenheid af '*onder druk van de macht van het aandeel*' en door het streven naar optimale efficiency.

De agrarische sector bestaat bij benadering uit dertig veehouders, twintig akkerbouwers en tien fruittellers. De sector staat onder druk door ontwikkelingen op de wereldmarkt en strikte wet- en regelgeving.

Passend bij het natuurlijke karakter en het speerpunt toerisme en recreatie zijn hier ook in regionaal verband mogelijkheden voor functieverbreding. Vrijkomende agrarische bebouwing biedt door een andere functie-invulling kansen voor wonen en verblijven. De extensieve

melkveehouderij en fruitteelt leveren een bijdrage aan het behoud van grasland, hoogstamboomgaarden, waardevol cultuurlandschap en open ruimte. Het wellness-imago van Valkenburg past bij dat van de regio, biedt een basis om er mee aan de slag te gaan en kan bijdragen aan de versterking van datzelfde imago.

Ondernemers, VVV en gemeente zijn hier partners bij het ontwikkelen van plannen.

B. Sociaal-maatschappelijk profiel

Door de jaren heen heeft de eertijds karakteristiek overzichtelijke samenstelling van de bevolking zich ook in Valkenburg aan de Geul ontwikkeld tot een grote diversiteit aan levensstijlen en kleuren.

Een van de belangrijkste oorzaken hiervoor is - behalve o.a. het proces van de ervaren demografische ontwikkelingen - het proces van individualisering. Dit impliceert een ontwikkeling van verminderde afhankelijkheid van het individu en toenemende vrijheid met betrekking tot de inrichting van het eigen leven. Ze heeft bijgedragen tot een verschuiving van de standaard- naar de keuzelevensloop. Het belang van traditionele verbanden als familie, kerk, *verenigingsleven is nog steeds aanwezig, met name in de dorpskernen, maar er is een afnemende trend waarneembaar* ; steeds meer waarde wordt gehecht aan het maken van eigen keuzes.

De televisie brengt de hele wereld in de huiskamer; de mogelijkheden via internet zijn schier oneindig. Waarden en normen zijn veranderd en media spelen in op de toegenomen behoefte alles intensief te beleven. Verschillen in kansen zijn niet gebaseerd op afkomst, maar op verdiensten, op capaciteiten en op inzet. Capaciteiten die in economisch opzicht nuttig zijn, zoals cognitieve kennis en intellectuele vaardigheden, worden maatschappelijk het hoogst gewaardeerd; andere capaciteiten vaak alleen bij uitzonderlijke prestaties. We moeten alles verdienen, ook de sociale deelname. Met het steeds complexer worden van de maatschappij worden telkens hogere eisen gesteld aan burgers om de sociale deelname te kunnen verdienen. Bij het slechten van drempels ligt hier een forse taak voor de overheid.

Met het wegvallen van regelmatige interactie tussen mensen vervalt ook de noodzakelijke samenwerking: als je elkaar kent, ben je ook bereid wat voor elkaar te doen. Scholen, buurten, economie, democratie, gezondheid en geluk zijn afhankelijk van sociaal kapitaal. Individualisering leidt tot nieuwe vormen van gemeenschapsvorming en tot nieuwe sociale integratie. Mensen worden vanaf een bepaald welvaartsniveau ongelukkiger als men belang blijft hechten aan steeds meer welvaart en de hang en behoefte naar oude culturele patronen weer terug komen.

Veel jongeren vinden authenticiteit een van de belangrijkste voorwaarden van het leven.

Echtheid, onvervalsheid, oprechtheid, één zijn met de eigen identiteit. Authenticiteit is een leidend beginsel van deze internetgeneratie en maakt dingen waardevol. Jongeren zijn zich ervan bewust dat ze zijn wie ze zijn mede door hun afkomst en familie. Ze zien familie als een vaste basis waar ze op terug kunnen vallen. Niet alleen binnen de familie ook daarbuiten hecht de internetgeneratie sterk aan stabiele sociale verbanden. Relaties met vrienden zijn buitengewoon belangrijk. Verplichtingen over en weer horen daarbij, anders zou het niet authentiek zijn. Jongeren blijken verbanden weer te waarderen. Het collectief is daarmee weer modern geworden. Jongeren willen én het collectief én het individualisme. Bijvoorbeeld: samen sportwedstrijden bezoeken of actief sporten in groepsverband, naast voldoende faciliteiten voor individuele sportbeoefening.

De gezondheid van de bevolking voert langs de ontwikkeling van sterfte en ziekte. De belangrijkste doodsoorzaak ligt in leefstijlafhankelijke risicofactoren: roken, alcoholgebruik, veel eten en weinig

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

lichaamsbeweging. De helft van de bevolking vertoont risicogedrag. Lager opgeleiden, lagere inkomens, ouderen en alleenwonenden zijn risicogroepen. Een risicovolle leefstijl hangt samen met de sociaal-economische achtergrond. De meest recente gezondheidsenquête van onze regio geeft geen enkele aanleiding om tevreden achterover te leunen en schetst het volgende uiterst kwetsbare situatie.

Met het oog op de toenemende vergrijzing staat de gezondheid van ouderen in de belangstelling. De meerderheid voelt zich goed, heeft geen ernstige chronische aandoeningen of een die weinig last geeft dankzij medische behandeling. Een minderheid van de ouderen kampt met allerlei problemen. Over het algemeen geldt dat oudere vrouwen meer met gezondheidsproblemen te maken hebben dan oudere mannen. Naarmate de leeftijd vordert neemt de kans op problemen ook toe.

Angst-, depressie- en cognitieve stoornissen komen bij tien procent van de mannen van 55 jaar en ouder voor en bij vijftien procent van de vrouwen. De meest ingrijpende cognitieve stoornissen zijn vormen van dementie. Zes tot zeven procent van mensen van vijfenzeftig en ouder leidt aan een vorm van dementie; op vijftachtigjarige leeftijd is dat vijfendertig procent. Met het vorderen van de leeftijd neemt ook de kans op combinaties van chronische aandoeningen en lichamelijke beperkingen toe. De gevolgen hiervan voor Valkenburg zijn *voorzoveel*

mogelijk ingepast in het kader van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) onder het thema wonen, welzijn en zorg. In relatie tot de gesignaleerde stapeling van maatschappelijke problematieken in de verschillende dorpen is een van de uitgesproken ambities dat de zorg dicht bij de mensen wordt gebracht. Functies die met zorg samenhangen kunnen

gekoppeld worden aan de inrichting van de gemeenschapshuizen: zorg op maat.

De mogelijkheden van zorgarrangementen dienen zich aan Alleszins de moeite waard om dit in regionaal verband met de gezondheidsinstellingen en verzekeraars verder uit te breiden.

Vanaf midden jaren negentig stagneert het aantal inwoners: de bevolkingsgroei is inmiddels omgeslagen in een bevolkingsdaling. De verwachting is dat het inwonersaantal verder zal dalen van 17.800 (2005) tot 15.950 (2020) bij ongewijzigd beleid. Demografische ontwikkelingen kunnen wel degelijk door lokaal beleid worden beïnvloed. Opmerkelijk is het in vergelijking met de rest van Limburg in sneller tempo verlopend proces van vergrijzing en ontgroening. Het aandeel ouderen is vijf procent hoger dan in de omliggende gemeenten en bedraagt negentien procent; het aandeel jongeren ligt in Valkenburg tweeëneenhalf procent lager dan elders en bedraagt 14,5 %. Dit beeld geldt niet uniform voor alle kernen:

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

Houthem-Sint Gerlach en Valkenburg zijn het sterkst vergrijsd. In Sibbe en Berg en Terblijt is de vergrijzing beperkt. De ligging van beide dorpen ten opzichte van Maastricht is hiervan de oorzaak: *zij vervullen in de praktijk deels een functie als* suburbane woonwijken van Maastricht.

Als gevolg van een gebrek aan economische dynamiek vindt een selectieve emigratie van jongeren plaats. Jongeren met een relatief hoog opleidingsniveau verlaten de gemeente en vestigen zich elders. Dit laatste wordt versterkt door het tekort aan goedkopere koopwoningen, waarnaar de vraag de laatste jaren is gestegen. Vanaf 1995 treedt een opvallende wijziging op in de suburbanisatiestromen op Zuid-Limburgse schaal: in Maastricht vestigen zich meer huishoudens met kinderen dan voorheen. In de periode van 1998 – 2001 zijn 61 woningen per jaar gebouwd; daarna tot 2005 88 per jaar. Gepland zijn nu tot 2010 25 woningen per jaar: een behoorlijke afname van de woningbouwproductie. De totale woningvoorraad bestaat voor een vijfde – 1550 - uit sociale huurwoningen. Niet alleen voor de eigen bevolking heeft de gemeente een taak; ze heeft ook een verantwoordelijkheid op zich genomen om te voorzien in de regionale woningbehoefte. Naast behoefte voor starters op de woningmarkt en mogelijkheden voor eigenbouw, wordt tegemoetgekomen aan de zorgwens van ouderen met rond 125 woningen met woonkeurlabel. Het provinciale rode contourenbeleid beperkt wel de mogelijkheid voor woningen voor ouderen in de kernen. Ouderen vormen in de toekomst in de dorpen in het kader van woningbouw een belangrijke doelgroep. Benutting van de vrijgevalen ruimte door bedrijfsbeëindiging in de agrarische sector biedt mogelijkheden.

De demografische ontwikkeling heeft ook gevolgen voor de beroepsbevolking en de situatie op de arbeidsmarkt. Door afname van de beroepsbevolking als gevolg van de vergrijzing neemt de spanning op de arbeidsmarkt toe: een extra-bedreiging. De arbeidsmarkt is bij uitstek een terrein dat niet beperkt blijft tot de gemeentegrenzen, maar vooral betrekking heeft op de regio. Juist het creëren van banen blijft belangrijk in de regio. Maastricht is dé banenmotor van de regio met een grote pendelstroom als gevolg. De uitgaande - met name oost-west - pendel uit Valkenburg bedraagt 1300 personen. Zestig procent van de beroepsbevolking werkt buiten Valkenburg met name in Maastricht. De inkomende pendel - de helft van de banen wordt ingenomen door mensen buiten de gemeente - komt uit Maastricht en Heerlen. In vergelijking met gemeenten van vergelijkbare grootte heeft Valkenburg een iets hoger werkloosheidspercentage en relatief weinig arbeidsongeschikten. De werkgelegenheid bedraagt 6350 arbeidsplaatsen bij duizend bedrijven, instellingen en organisaties. Van belang is de komende jaren op kwalitatieve wijze de kern Valkenburg uit te bouwen, zodat de toeristische functie kan verbeteren. Toeristisch en recreatief Valkenburg levert drieduizend arbeidsplaatsen. Casino en Thermae zorgen voor een kwart van de werkgelegenheid. Hiermee is de kwetsbaarheid van de werkgelegenheidsstructuur getypeerd.

Onder andere als gevolg van selectieve migratie met een kwantitatief en kwalitatief woningtekort en onvoldoende hoogwaardige werkgelegenheid heeft Valkenburg te maken met een welhaast fatale combinatie: een vergrijzende bevolking en een verlies van 'jong potentieel'. De vergrijzende bevolking zal op termijn leiden tot een tekort aan economisch draagvlak en structurele aanpassingen van het

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

voorzieningenniveau inclusief woningvoorraad vereisen, terwijl de braindrain een relatief laag blijvend gemeentelijk opleidingsniveau tot gevolg heeft. Dit laatste vormt een knelpunt bij het komen tot economische vernieuwing. De gemeente Valkenburg aan de Geul heeft te maken met een dilemma. Enerzijds is het aantrekkelijk de kaarten te zetten op het aantrekken van werkgelegenheid door specialisaties te introduceren in de bestaande infrastructuur, terwijl tegelijkertijd onvoldoende gekwalificeerd personeel voorhanden is. Dit wil overigens niet zeggen dat het niveau van onderwijs in de gemeente laag is. Het aantrekken van werkgelegenheid vereist het ontwikkelen van woonmilieus. Het inkomensniveau is gemiddeld laag. Dit houdt in dat in de gemeente een substantieel deel van de woningvoorraad uit betaalbare woningen zal moeten blijven bestaan.

Valkenburg aan de Geul beschikt op het gebied van sport- en recreatievoorzieningen over een behoorlijk omvangrijk pakket voor inwoners en toeristen. Het laatste decennium profileert Valkenburg aan de Geul zich met grote een- of tweedaagse nationale en internationale wielerevenementen. De daarmee gepaard gaande stroom bezoekers geeft een enorme impuls aan de plaatselijke economie.

Valkenburg heeft negentig hotels, honderd pensions of logiesverstrekkende bedrijven, veertig restaurants, vijfendertig cafetaria's en zestig cafés, bars of dancings.

Cultuur en sport vormen een belangrijke aantrekkingsfactor voor inwoners en bezoekers.

Op cultuurgebied zijn de voorzieningen minder gespreid. In de gemeente liggen twee bibliotheekvestigingen, een expositie- en evenementenhal en twee musea. Deze voorzieningen bevinden zich allemaal in Valkenburg-centrum.

Daarnaast zijn een negental kerken, plus twee ondergrondse kerken, een

elftal kapellen en zevental kloosters verspreid over de verschillende kernen in de gemeente te vinden.

Op de rijksmonumentenlijst staan ca. tweehonderd objecten : de helft is in gebruik als woonhuis en twaalf procent als boerderij. Ook de kastelen en kasteelruïne staan op deze lijst: kasteel Valkenburg, Schaloen, Oost en Den Halder en verscheidene kerken, kapellen, hotels (7) en molens (5).

De uitgebreide ondergrondse gangenstelsels – gemeentegrot, fluwelengrot, Geulhemergroeve en Sibbergroeve, dragen zowel uit sociaal-historisch perspectief als toeristisch perspectief in sterke mate bij aan de beeldvorming en de aantrekkingskracht van Valkenburg aan de Geul.

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

Elke kern beschikt over een of meerdere amateur-muziekverenigingen in de vorm van een zangkoor, fanfare of harmonie: in totaal 8 blaasmuziekverenigingen en tien zangkoren: daarmee kent Valkenburg een levendig amateur-muziekleven. Daarnaast zijn er twee amateurtoneelgezelschappen, vier schutterijen en een grote verscheidenheid aan carnavalsverenigingen en een twintigtal mede aan traditie gerelateerde cultuur- en historische kringen.

Valkenburg aan de Geul heeft één van de mooiste en oudste natuurlijke theaters van Nederland. Dit in 1916 gebouwde Openlucht Theater van bouwmeester Pierre Cuypers biedt in de zomer een gevarieerd programma aan uitvoeringen, zoals musical, film, kindertheater, muziek en pop. In Valkenburg liggen diverse overblijfselen van prehistorische vuursteenmijnen: 4500 jaar oud. Deze zijn uniek in hun soort. Het Streekmuseum is gevestigd in het oude monumentale gemeentehuis in het centrum van Valkenburg. Naast permanente tentoonstellingen van de bekende schilder Charles Eyck zijn er wisselende exposities.

In iedere kern is minstens een basisschool gevestigd. In totaal tien basisscholen. Daarnaast zijn er peuterspeelzalen. Voor wat betreft het *voortgezet onderwijs* zijn alle jeugdigen in de gemeente aangewezen op Valkenburgcentrum, waar het Stella Maris College is gevestigd.

Op dit moment wordt de synergie opgezocht in de vorm van gezamenlijke huisvesting in het polfermolengebied in het cluster sport, cultuur, educatie, welzijn en toerisme. Het doel is het bereiken van optimale efficiency van investeringen, gezamenlijk ruimtegebruik, optimale benutting in tijd (exploitatie) en gezamenlijke activiteiten. Voorzieningen als een gezamenlijke aula voor ouderavonden, informatie-bijeenkomsten, *meer bewegen voor oud en jong*, diploma-uitreikingen, thema-avonden naast gezamenlijke catering, leerwerk-plekken voor toerisme en recreatie en zorg en welzijn, boodschappenservice, internetcafé, gezamenlijke collecties en gemeentelijk infopunt worden mogelijk.

Voor middelbaar en hoger beroepsonderwijs en universitaire studies zijn de inwoners aangewezen op andere steden: het meest nabij zijn Maastricht en Heerlen. Binnen de Zuid-Limburgse kennisinfrastructuur zijn de belangrijkste centra het Academisch Ziekenhuis en de Universiteit in Maastricht, de Open Universiteit te Heerlen en verscheidende instellingen van hoger en middelbaar beroepsonderwijs in Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen. Daar komen binnen de euregionale kennisinfrastructuur het RWTH

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

te Aken en de universiteit van Luik nog eens bovenop. Geleidelijk ontstaan binnen dit kennislandschap instellingen die technologische vernieuwing aanwakkeren. Op het gebied van life sciences dienen zich ontwikkelingsmogelijkheden aan. Een samenwerkingsverband van gemeente, DSM, Thermae, IZA, de UM en de OU met als doel het ontwikkelen van een virtuele en fysieke wellness-boulevard en proeftuin voor onderzoek en innovatiekracht in de sectoren van food, chemie, health en care is hiervan een voorbeeld.

De vervlechting tussen de kennisinstellingen en bedrijfsleven is beperkt. Het bedrijfsleven in Valkenburg moet meer kunnen profiteren van de nabijheid van bijvoorbeeld de Technische Hogeschool in Aken, de Open universiteit, de Hogeschool Limburg en de UM. Via een dergelijke vervlechting zou het nu ontbrekende startende en innoverende bedrijfsleven een aanzienlijke impuls kunnen krijgen. Ook het bestaande midden- en kleinbedrijf als motor van innovatie en werkgelegenheid zou van een meer innige vervlechting kunnen profiteren: de versnellingsagenda voorziet hierin. Het draagt bovendien bij aan de verankering van het bedrijfsleven in de gemeente.

C. Ruimtelijk profiel

Activiteiten als wonen en werken hebben fysieke gevolgen. De ondergrond is in ruimtelijk opzicht zeer krachtig en vormt het basiskapitaal van het gebied. Het natuurlijk reliëf is gevormd door de beekdalen, de groene aders van Valkenburg. Daarnaast is er ook een door mensenhanden gemaakt reliëf door de mergelwinning. De infrastructurele netwerklaag die stamt uit de negentiende eeuw is in Valkenburg geënt op de ondergrond.

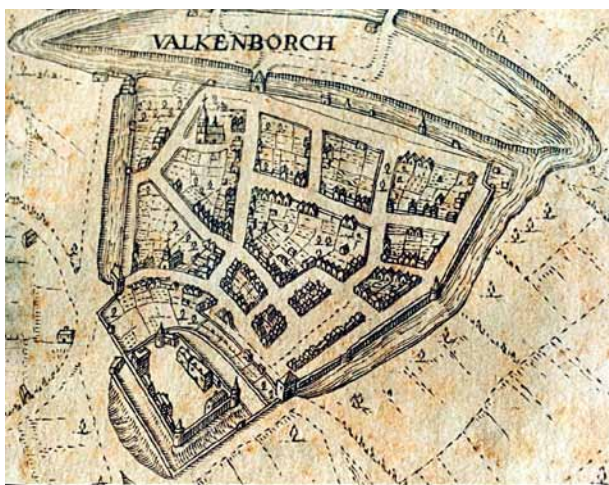
De oude routes, paden en wegen lopen parallel aan beekdalen en zoeken verbindingen daartussen via de weg van de minste weerstand.

In de twintigste eeuw zijn hier wegen en spoorlijnen met hoofdzakelijk een oost-west oriëntatie aan toegevoegd voor de ontsluiting van het heuvelland. Factoren als bereikbaarheid en verkeersinfrastructuur blijven ondanks de mogelijkheden van telecommunicatiemiddelen van belang voor het vestigings- en bezoekersklimaat: Valkenburg heeft te maken met toenemende congestie. Verkeer doorkruist in te sterke mate het gebied omdat omleidingroutes ontbreken. Met de aanleg van een extra-afrit A79 en de ambities van het light-railtraject Maastricht-Kerkrade met koppeling aan het Europese hoge snelheidsnetwerk kan een aanzet worden gegeven voor het verlichten van deze problematiek. Met de extra-afrit wordt tegelijkertijd gekoerst op het opheffen van de 'verkeersdoolhof' en een verbetering van de economische

bereikbaarheid van de oostelijke flank van de gemeente.

In 2002 zijn de laatste delen van het bedrijventerrein uitgegeven. Lokale en provinciale overheden hebben er in het recente verleden voor gekozen zich niet te richten op industriële bedrijvigheid maar natuur en toerisme voorrang te verlenen.

Tot in de negentiende eeuw bestond het huidige grondgebied Valkenburg uit een aantal agrarische dorpen en gehuchten. De bestaande structuur van

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

de 'oude' stad dateert uit de eerste helft van de veertiende eeuw: na een desastreuze belegering door de hertog van Brabant, is Valkenburg rond 1330 volgens een planmatige aanleg herbouwd. In de schaduw van de hoogteburcht heeft men de stad aan de voet binnen één integraal verdedigingssysteem gebracht: de nederzetting werd ingekaderd in een schildvormig grondpatroon met de burcht in de punt en de basis langs de zuidelijke oever van de Geul. In de twintigste eeuw groeide Valkenburg snel en ontwikkelde haar eigen voorzieningen. In het gebied is een bijzondere relatie ontstaan tussen de cultuurhistorische en ruimtelijke inrichting. Een verweving is ontstaan tussen het 'oude' Valkenburg en het ommeland met een grote variëteit aan ruimtelijke milieus: van min of meer grootstedelijk tot landelijk in een reliëfrijke omgeving.

Een fijnmazige, meerkernige structuur is ontstaan. In deze fijnmazige structuur zijn buurtschappen en dorpen met uitzondering van Valkenburg en Broekhem niet aan elkaar gegroeid en dichtgeslibd, zodat de overgang goed zichtbaar is gebleven.

De ruimtelijke karakteristieken zijn messcherp. Mede hierdoor hebben de kernen een sterke herkenbare identiteit. Beide typen – stedelijk en landelijk - kennen vanuit hun eigen

karakteristiek problemen van verschillende aard. In de stedelijke gebieden liggen deze vooral op veiligheid, infrastructuur en ruimtegebrek; in de landelijke kernen staan landbouwfuncties en voorzieningenniveau onder druk *en wordt behoud van eigen identiteit en het landelijk karakter belangrijk gevonden*.

Zo is de sociale cohesie, hoewel ook afnemend, in de kleinere kernen sterker dan in de grotere en is men in de kleinere kernen bang voor verlies van 'groene' ruimte. In toenemende mate wordt de ondergrondse infrastructuur van belang: het grottenstelsel als gevolg van de mergelwinning. Aanleg en inrichting van de noodzakelijke ruimtelijke infrastructuur vraagt daardoor aanzienlijke investeringen.

Tussen de dorpen is sprake van tegenstrijdige belangen, die in de praktijk een verlamrend effect op de slagvaardigheid van het gemeentebestuur hebben gehad. Een methode om dit te doorbreken is als men Valkenburg aan de Geul vanuit het totaal van stedelijk en landelijk perspectief beziet. Het centrum is vanuit deze perspectiefwisseling een stedelijke kern met daaromheen verschillende landelijke kernen met een eigen dynamiek en identiteit. De open ruimte is dan vergelijkbaar met een stedelijke groenstructuur, waarvan de invulling afhankelijk is van de functie binnen de stedelijke kern. Dit heeft als consequentie dat een centraal gebundelde ontwikkeling niet kan worden losgelaten. Alles blijft mogelijk, mits het een functie heeft binnen het gemeentelijke geheel. Diversificatie en specialisatie zijn dan de kenmerken van de Gemeente Valkenburg.

D. Regionaal profiel

Het benutten van toeristische kansen en mogelijkheden legt een grote druk op de bestuurlijke daadkracht van de gemeente.

Bestuurlijke daadkracht en eensgezindheid vormen absolute voorwaarden voor een gezonde sociaal-economische ontwikkeling. Met het vaststellen van de retailstructuurvisie voor de kern Valkenburg heeft de gemeenteraad, die in de breedte is samengesteld door leden uit de kleinere kernen (anno 2007 resp. Valkenburg/Broekhem 5, Schin op Geul 5, Berg 3, Vilt 2 en Houthem 2 inwoners/raadsleden) een zeer opmerkelijk en krachtig bestuurlijk signaal afgegeven en haar verantwoordelijkheid genomen. De huidige bestuurlijke daadkracht in Valkenburg reikt op onderdelen niettegenstaande dit markante feit niet verder dan het 'lokaal denken', hetgeen de ontwikkeling van de gemeente ontegenzeggelijk remt. Op dit punt dienen de betrokken actoren gezamenlijk hun verantwoordelijkheid te nemen. Zij dienen zelf minder op de schaal van de afzonderlijke kerkdorpen en meer op gemeentelijke schaal te denken en te handelen en kunnen op deze wijze mede bijdragen aan noodzakelijke bestuurlijke transitie.

Veel vraagstukken waarvoor men zich geplaatst ziet spelen juist op regionale en wellicht op euregionale schaal. Net zo goed als de gemeente zich ten opzichte van de omliggende gemeenten niet meer kan gedragen als een autarkische eilandje binnen de regio kunnen ook de verschillende kernen dit niet meer doen ten opzichte van de gemeente.

Door maximaal op elkaar aan te sluiten en in te haken kunnen vele voordelen worden behaald voor de eigen gemeente. Zo kiest Maastricht binnen het beeld van de creatieve stad voor de nieuwe ambachtelijkheid en voor allure. Hier ligt de kans van 'vermaastrichtisering' van Valkenburg: Valkenburg is een schitterend en tikkeltje chique stadje in het schitterende landschap. Anders gesteld: Valkenburg en Maastricht hebben belang bij een goede samenwerking. Inmiddels hecht men op het niveau van het Heuvelland aan samenwerking op specifieke functies overeenkomstig de bevindingen in de bestuurskrachtmonitor. In de Stadsvisie 2030 Maastricht Mosaïek wordt analoog aan deze bestuurlijke wens gepleit voor het inrichten van een krachtige bestuurlijke partner in het Heuvelland als tegenspeler.

Netwerken zijn per definitie selectief: alleen elementen die bijdragen aan de versterking van het systeem worden er in opgenomen. De regionale gemeenten en de netwerken moeten elkaar iets te bieden hebben en aanvullend op elkaar zijn om als een zich versterkend (eu)regionaal systeem te kunnen functioneren. Een netwerk is feitelijk een marktplaats voor de overdracht van kennis en ervaring over een breed scala van lokaal belangrijke danwel interessante thema's met als doel beleidsvorming, projecten en innovaties te stimuleren. Bovendien is het een katalysator voor economische samenwerking. Tenslotte is het een mechanisme voor lobby's op nationaal en internationaal niveau. Dit houdt in dat de afzonderlijke kernen en regiogemeenten elkaar niet op alle fronten behoeven te versterken en aan te vullen. In de praktijk zal dit ook niet mogelijk zijn. Zij kunnen en moeten elkaar echter wel versterken en aanvullen op *specifieke* terreinen als cultuur, recreatie, ruimtelijke infrastructuur. Geconstateerd wordt dat op bestuurlijk niveau het

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

belang van een regionaal netwerk wordt onderkend, maar het aan daden ontbreekt. Opmerkelijk is dat nieuwe netwerken de concurrentie moeten aangaan met bestaande en in eerste aanleg met argusogen worden bekeken. Een voorbeeld hiervan vormt het stedelijke netwerk Zuid Limburg: Tripool. Hierdoor worden maatschappelijke partners geremd.

Het onderscheid tussen het landelijke Heuvelland en het stedelijke gebied in het maasdal wordt duidelijk als gekeken wordt naar het verschil in dynamiek tussen beide gebieden: ontwikkelingen in het stedelijke gebied voltrekken zich in een zeer snel tempo. Beide gebieden zijn onlosmakelijk met elkaar verweven en in de complementariteit ervan is de meerwaarde van de regio als totaal gelegen. Maastricht is de centrale stad met een aantrekkelijke, groene, cultuurhistorisch waardevolle en kleinschalige omgeving. Maastricht vormt het kennis-, koop- en dienstencentrum met haar cultuurhistorische binnenstad. Stedelijke voorzieningen en bedrijvigheid zijn hier geconcentreerd.

In het kleinschalige, goed ontsloten Heuvelland is sprake van een uniek cultuurlandschap met zeer bijzondere kwaliteiten. De regionale kernen bieden een aantrekkelijk woonklimaat. Inkomsten komen hoofdzakelijk uit recreatie, toerisme en landbouw. De synergie tussen het stedelijke en het landelijke biedt vele mogelijkheden voor toerisme en recreatie, wonen, voorzieningen, vervoersmogelijkheden en bundeling van bedrijven.

Inmiddels is een duurzame coalitie tussen de drie Zuid-Limburgse steden – Parkstad, Sittard-Geleen en Maastricht - tot stand gekomen die zich profileert als een samenhangende regio. Het vormt een krachtenbundeling gericht op het scheppen van een wervend vestigings- en investeringsklimaat met het predikaat Technologische Top Regio. Daarnaast vormt Tripool een regio met een unieke combinatie van een hoogwaardig leef- en woonklimaat, een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bedrijven en een goede bereikbaarheid. De ontplooiingsmogelijkheden voor bedrijven, burgers en toeristen zijn veelzijdig en in onderlinge balans.

Inmiddels is de provinciale nota Versnellingsagenda verschenen. Deze geeft verdere invulling aan het thema Top Technologische regio. Binnen de Top Technologische Regio worden voor Zuid Limburg drie kansrijke clusters verder ontwikkeld te weten:

- health care&cure/life sciences (in Maastricht),
- chemie (in Sittard-Geleen) en
- nieuwe energie (in Heerlen).

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

Valkenburg aan de Geul neemt in de versnellingsagenda een prominente plaats in met de keuze voor wellness.

Met betrekking tot de toekomstige samenwerking op het niveau van de regio wordt in relatie tot de nota Ruimte ingezet op het verwerven van een strategische positie voor Zuid-Limburg. De regiogemeenten in het Heuvelland zijn voor Zuid-Limburg van strategisch/tactisch belang door de ruimtelijke kwaliteit en de werkgelegenheid in de sector Toerisme en Recreatie. De ruimtelijke kwaliteit van het Heuvelland is een belangrijke basiskwaliteit van de regio Zuid-Limburg als geheel en het gebied is in de nota Ruimte aangewezen als een van de 18 nationale landschappen in Nederland.

De ruimtelijke kwaliteit draagt bij aan de omgevingskwaliteit van het stedelijk gebied (vestigingsfactor en recreatie ruimte), is drager van de sector toerisme en recreatie en vormt zowel nationaal (EHS) als Europees (Natura 2000) een belangrijke ecologische verbinding tussen de Eifel/Ardennen en het gebied Maasdal/Kempfen (Drielandenpark).

De sector Toerisme en Recreatie biedt werkgelegenheid voor de onderkant van de arbeidsmarkt in Zuid-Limburg. Dit is juist dat deel van de arbeidsmarkt in de regio waar in de maakindustrie de laatste jaren veel arbeidsplaatsen verloren gaan. Voor het landelijk gebied van Maastricht en Mergelland gaat het daarbij om enkele duizenden arbeidsplaatsen.

In samenhang met de landschappelijke kwaliteit en de werkgelegenheid op het gebied van toerisme en recreatie is de zorg voor de vitaliteit en leefbaarheid van het landelijk gebied zoals dit vorm krijgt via de nationale agenda “Vitaal Platteland” en nieuwe wetgeving op het gebied van Inrichting Landelijk Gebied van belang. Een bijzonder aandachtspunt vormt daarbij de

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

landbouwsector uit het oogpunt van grondgebruik en onderhoud en beheer van het landschap (speerpunt agrarisch natuurbeheer).

Sprake moet blijven van een zo compact mogelijk stedelijk gebied in een hoogwaardige groene regio. Binnen het stedelijke gebied dient de woonkwaliteit te worden verbeterd. In het landelijke gebied dienen woonwensen te worden gefaciliteerd zonder daarbij natuurwaarden of ruimtelijke waarden te schaden. Concentratie van bedrijvigheid is noodzakelijk in het stedelijke gebied. Woon- en werkcombinaties met name in het landelijke gebied bieden mogelijkheden voor terugdringen van nieuwe bedrijfslocaties en vervoersbewegingen.

Het groene heuvelland vervult een complementaire broedplaatsfunctie voor de stad Maastricht. ICT-ontwikkelingen zijn hiervoor met name geëigend. Versterking van Maastricht als cultuur-, koop- en congrescentrum heeft positieve effecten voor de hele regio. Dit geldt eveneens voor de verdere ontwikkeling van de kennis- en dienstenstructuur in de provinciehoofdstad.

In het Heuvelland is versterking en modernisering van de toeristisch-recreatieve sector van belang, waarbij de bestaande mogelijkheden - zoals de intensieve recreatie van Valkenburg aan de Geul en de meer extensieve op natuur en landschap gebaseerde recreatieve mogelijkheden van Gulpen-Wittem en Margraten - voordelen bieden.

Operationele ambities kunnen rechtstreeks worden vertaald in projectvoorstellen en op vrij korte termijn als project worden gerealiseerd. Om zichzelf te versterken dient Valkenburg de Geul te functioneren volgens het netwerkprincipe. Enerzijds intern anderzijds regionaal gericht. Dit bevordert de verdere ontwikkeling van Valkenburg, van de regio als totaal, maar ook van de onderliggende kernen.

Samenvattend

De sterke en zwakke punten zijn in het licht van de genoemde autonome ontwikkelingen – trends – kort samen te vatten. Dit biedt een basis om te verkennen of en in hoeverre het gemeentelijke beleid ertoe kan bijdragen dat kansen daadwerkelijk benut worden en bedreigingen zo goed als mogelijk kunnen worden afgewend of in ieder geval beheerst.

Autonome ontwikkelingen	Sterke kanten	Zwakke kanten
<i>Internationalisering</i>	Ligging binnen regio, euregio (Inter)nationaal toerisme Kennishoogte binnen de regio, euregio	Onvoldoende regionale samenwerking Nationale regelgeving niet afgestemd Lokale en regionale belangen tegenstrijdig Geen regionale beleving inwoners Vervoersinfrastructuur
<i>Economische schaalvergroting</i>	Kwaliteit woonklimaat Kwaliteit leefklimaat Landschappelijke kwaliteit	Onvoldoende werk voor beter opgeleiden
<i>Economische structuur</i>	Kennisinfrastructuur Meertaligheid bevolking regio en euregio Kwaliteit woonklimaat Kwaliteit leefklimaat Landschappelijke kwaliteit Identiteit	Bereikbaarheid Imago Aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt
<i>Duurzame ontwikkeling</i>	Compacte kern Kwaliteit natuur Kwaliteit landschap Sociale invulling Openbaar vervoer (spoor)	Ruimte druk bovengemiddeld Regionale samenwerking Ruimtelijke invulling
<i>24-uurseconomie</i>	Ligging in regio met hoge landschappelijke kwaliteit Toegankelijkheid winkelgebied	Eenzijdige hospitality Opbouw winkelcentrum Beperkt winkelaanbod

De trend van individualisering neemt een wat aparte positie in. Het proces is niet door lokaal beleid te sturen. De gevolgen ervan kunnen wel door beleidsmaatregelen worden beïnvloed.

Individualisering	Zelfontplooiing	Atomisering
<i>Kansen</i>	Nieuwe maar vluchtige sociale structuren Vernieuwing in verenigingsleven	
<i>Bedreigingen</i>		Afbrokkelend verenigingsleven Vermindering sociale samenhang Vermindering sociale controle

Voor de ontwikkelingen op het gebied van demografie en arbeidsmarkt geldt eveneens dat er beleidsruimte is om het proces zelf te beïnvloeden. Deze processen laten zich vertalen in kansen en bedreigingen, die gestimuleerd door beleid, zo goed als mogelijk benut moeten worden of beheerst.

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

	Voortzetting autonome ontwikkeling	Trendbreuk door lokaal beleid
<i>Bevolking</i>	Vergrijzing Afname bevolking	Realiseren groter migratieoverschot Meer evenwichtige bevolkingsopbouw op termijn
<i>Kansen</i>	Ruimte behoefte vermindert relatief Minder groei mobiliteit Relatieve afname milieudruk	Toename beroepsbevolking Betere aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt Dynamiek en vitaliteit starters
<i>Bedreigingen</i>	Krapte op de arbeidsmarkt Onvoldoende aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt Afnam economisch draagvlak	Toename mobiliteit Relatieve toename ruimtedruk

Uit deze beschrijvingen komt een aantal problemen naar voren: *ruimte vraag versus ruimtenood, bereikbaarheid, compactheid en leefbaarheid en behoud versus verandering imago.*

4. Rol van de overheid

Gezien de ontwikkelingen is het tijd om in te zetten op kwalitatieve upgradering en verbreding.

Structuren vergen aanpassing aan veranderende eisen van bewoners en bezoekers.

Kwaliteitsverbetering van de toeristische sector en verbreding van de economische basis zijn aan de orde.

De gemeentelijke overheid moet actief inspelen op de gevolgen van het *vergrijzingsproces* voor zowel woning- als arbeidsmarkt.

Het *woningaanbod* zal meer en meer moeten worden aangepast aan de wensen van de groeiende groep ouderen.

Het *arbeidsmarktpotentieel* dient beter benut te worden.

De toeristische sector blijft voor de sociaal-economische ontwikkeling van immens groot belang. Deze sector blijft centraal in het gemeentelijke economische beleid staan. Om een evenwichtige economische structuur te waarborgen, moet hier een kwaliteitsslag worden gemaakt. De economische structuur verbreden en bestaande kwaliteiten waarborgen of verbeteren. *Daarbij kan gedacht worden aan het inzoomen binnen de aandachtsvelden op specifieke doelgroepen*, of een verbetering van de verblijfskwaliteit voor retail en leisure, of kortdurende evenementen. Aandacht moet blijven voor behoud en beheer van de hoogwaardige natuurwaarden. Tevens moet worden ingezet op een voortdurende *kwaliteitsmonitoring en verbetering* van het toeristische aanbod en mede daarmee de authenticiteit – het onderscheidende vermogen – te vergroten.

De gemeentelijke overheid wil in haar rol als bestuur richting geven aan de toekomst door een inspirerend perspectief te bieden. Het perspectief is gelegen in de transformatie-opgaven binnen de verschillende beleidsterreinen. Daarmee geeft de overheid aan dat zij zich beschouwt als drager van de maatschappelijke inrichting. Diezelfde overheid is zich ervan bewust dat zij de ontwikkeling en de inrichting niet alleen realiseert. Bij het inrichten en onderhouden zijn veel partijen betrokken: samenwerking is vanzelfsprekend en noodzakelijk. Met de richting in deze toekomstvisie verschaft de

overheid duidelijkheid aan haar partners en zekerheid over haar inzet. Voor maatschappelijke en bestuurlijke partners is deze duidelijkheid en zekerheid een belangrijke basis om met de gemeente Valkenburg samen de transformatie-opgaven op te pakken en uit te voeren. Het verschaft ruimte voor het nemen van eigen verantwoordelijkheid om naar het gewenste resultaat toe te werken. De gemeente schept duidelijkheid over het

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

eigen beleid, de eigen inzet, de te hanteren spelregels en de te zetten stappen: een heldere strategie zodat partners weten wat ze aan de gemeente hebben en zodat de gemeente richting kan blijven geven en geen speelbal wordt van partijen in de samenleving.

De toekomstvisie vormt het kader voor gemeentelijk handelen voor de komende jaren. Keuzes moeten worden uitgewerkt in uitvoeringsprogramma's met een vertaling in prioriteiten en middelen in het meerjarenbeleidsplan en de begroting. De financiële mogelijkheden van de Valkenburg aan de Geul alléén zijn niet toereikend voor het verwezenlijken van de *missie*. Samen met partners zal gezocht moeten worden naar financieringsmogelijkheden; bovendien zal de gemeente in gesprek gaan met Europese, landelijke, provinciale en regionale overheden.

Naast het geven van richting aan de toekomst van de gemeente door leiding te geven aan de maatschappelijke discussie, is een belangrijk onderdeel van de rol ook het zichtbaar maken van het algemeen belang en het bewaken van de grenzen hiervan. Kern hiervan vormt het bieden van veiligheid en het scheppen van zekerheid in – ook de *handhaving van* - de regelgeving. Dat vindt het gemeentebestuur van essentieel belang.

Een van de kwaliteiten is de grote diversiteit van de gemeente met haar kernen. De menselijke maat is daaruit af te leiden. Met eigen vormen van sociale geborgenheid. Veiligheid en het actief stellen van grenzen is een wezenlijke voorwaarde voor het instandhouden van die diversiteit. Leefbare buurten en kernen behouden en zonodig tot stand brengen in *samenwerking met bijvoorbeeld* dorpsraden is onderdeel van de ambitie van Valkenburg. Het eigene maakt dat burgers zich betrokken en verbonden weten: dat is een belangrijke kwaliteit van de gemeente ook voor de toekomst.

De gemeente Valkenburg aan de Geul wil op het niveau van de kernen insteken als het gaat om beleid en dienstverlening in het kader van leefbaarheid van de woonomgeving. Daar wordt de samenwerking met de inwoners en bezoekers gezocht. Interactief bezig zijn kenmerkt deze werkwijze.

De gemeente heeft een dienstverlenende taak. Naast dienstverlening op het niveau van de kernen gaat het daarbij ook om individuele dienstverlening op maat aan de inwoners.

De individuele dienstverlening zoals het verstrekken van paspoorten, bouwvergunningen en uitkeringen vraagt om een efficiënt en effectief productieproces. Voor de directe dienstverlening is koppeling aan de gemeenschapshuizen een optie. De burgers kunnen daar hun gemeentelijke 'boodschappen' komen doen. Het lijkt vanzelfsprekend dat burgers snel en goed geholpen kunnen worden. Hoe vanzelfsprekend ook: het gaat niet vanzelf. Uitgangspunten bij de ontwikkeling van de gemeentelijke organisatie voor de kwaliteit van de dienstverlening zijn: duidelijke communicatie en informatie, goede bereikbaarheid: fysiek-ruimtelijk, schriftelijk en digitaal, uitstekende service: *deskundig*, vriendelijke bejegening, snel en effectief, alert, met oog voor de vraag van *het individu* achter de vraag.

De beleidsmatige inzet van de organisatie op gemeentebreed niveau, in de bestuurlijke netwerken van de regio, Zuid-Limburg, Euregio en in de maatschappelijke netwerken wordt bepaald door de keuzen voor de toekomst.

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

Het beïnvloeden en vormen van de maatschappij is een proces, waarbij geen van de partijen in de huidige constellatie een monopoliepositie heeft. De gemeente is een partij tussen de andere partijen. Vanwege de rol van hoeder van het algemeen belang en vanwege haar taak op het gebied van veiligheid is de positie bijzonder en vraagt deze om samenwerking met andere overheden. Dit gebeurt vanuit de overtuiging dat er resultaten te behalen zijn voor de totale regio en niet alleen voor Valkenburg aan de Geul alleen. Het belang van de regio is ook het belang voor Valkenburg. Bundeling van krachten en inzet vanuit een functionele complementariteit levert dan ook het beste resultaat voor alle betrokken partijen.

Het gemeentebestuur wordt ondersteund door de ambtelijke organisatie. Het maken van keuzes voor de toekomst van de gemeente is voor de ontwikkeling van de organisatie maatgevend. Immers 'als je niet weet waar je heen gaat, maakt het ook niet uit hoe je er komt'. De opgaven vragen om een organisatie die extern georiënteerd is en een sterk vermogen tot flexibiliteit en aanpassing heeft. Structuur is hier minder bepalend dan cultuur. Vaardigheden en attitude staan centraal in een flexibele en compacte organisatie. De organisatie gaat integraal en vraaggericht werken en aan het neerzetten van resultaten. Voortdurend zal worden gezien of de werkprocessen voor de directe dienstverlening en ook voor het ontwikkelen van beleid nog passen bij de vraag die bij burgers, instellingen, bedrijven en de partners in de regio leeft. Het stellen van concrete doelen, het bijhouden en aanpassen daarvan en een intensieve communicatie zijn randvoorwaarden voor succes. Verantwoordelijkheid voor producten hoort laag in de organisatie te liggen om zo slagvaardig mogelijk te kunnen handelen. Aan medewerkers wordt ruimte geboden voor ontwikkeling en ondernemerschap binnen de organisatie. Naast dienstverlener zal de gemeente zich opstellen als initiator en regisseur, die partijen bij elkaar brengt. Coproductie en netwerken vragen om proces- en communicatievaardigheden en om een flexibele instelling bij medewerkers.

De inwoner is gebaat bij dienstverlening op maat. Dat vraagt grote flexibiliteit van de uitvoerende instanties. Een klant verschijnt het liefst maar aan één (digitaal) loket. Ketenregie noodzaakt tot reflectie op interne werkprocessen en maakt vraaggericht werken mogelijk. Om in de huidige maatschappij beleidsdoelen te realiseren is samenwerking noodzakelijk. Uitvoerende partijen zijn van elkaar afhankelijk. Instellingen, bedrijven, overheid, inwoners en bezoekers worden uitgedaagd om samenwerkingskunstenaars te worden. Ketenregie is het managen van afhankelijkheidsrelaties. Door fusies, decentralisatie en privatisering betreden meer en andere spelers het veld. Hierbij valt de klant tussen wal en schip omdat organisaties niet naadloos op elkaar aansluiten. Waar hiërarchische sturing ontbreekt is ketenregie de manier om zaken op elkaar af te stemmen. Ketenregie is een manier om tot ordening te komen in de schijnbare chaos van de netwerkwereld. De publieke sector kenmerkt zich op dit moment door starheid. Organisaties passen zich niet snel aan nieuwe vragen en ontwikkelingen aan. Ketenregie stimuleert partijen in te spelen op veranderde eisen aan de dienstverlening.

Actief en adequaat communiceren is voor het functioneren van de gemeente van levensbelang. Goede communicatie is tweezijdig: het is het tijdig en goed informeren van burgers en andere participanten en

Middeleeuws stadje en authentieke dorpen in het cultuurhistorische Heuvelland

luisteren naar wat er speelt. Het is ook het overtuigen en het uitleggen en beargumenteren, waarom welke keuze wordt gemaakt. De volgende rollen worden onderscheiden:

- Initiator: als een spin in het web is de gemeente in de positie om partijen bij elkaar te brengen,
- Stimulator: de gemeente kan gewenste situaties stimuleren, bijvoorbeeld door het toekennen van geld aan projecten, het bevorderen van samenwerking tussen partijen, het verschaffen van bruikbare informatie aan initiatiefnemers en het organiseren van markten waar partijen elkaar kunnen ontmoeten,
- Ondersteuner: daar waar markt tijdelijk tekortschiet, kan de gemeente een ondersteunende rol hebben,
- Launching customer: de gemeente kan een voorbeeldfunctie vervullen door de nieuwste technieken al dan niet in pilot of experimentfases af te nemen,
- Bemiddelaar: de gemeente kan eisen stellen ten aanzien van de te realiseren projecten. Hierdoor kan men beter inspelen op mogelijke win-win situaties voor de verschillende partijen
- Wegnemer van weerstanden: de gemeente kan ervoor zorgen dat de barrières voor het ontwikkelen en/of uitvoeren van projecten worden weggenomen. Dit kan door andere partijen bij projecten te betrekken of voldoende middelen voor projecten te organiseren,
- Coördinator: de coördinerende rol van de gemeente is het op elkaar afstemmen van initiatieven. Dit verbetert mogelijkheden om verschillende maatschappelijke vraagstukken integraal aan te pakken,
- Luisteraar: inspelen op wensen in de samenleving.

Er bestaat bestuurlijk/organisatorisch een discrepantie tussen beleid en uitvoering. Veel plannen worden – ook vanuit het de particuliere sector geïnitieerd - gesmeed, maar komen nauwelijks tot daadwerkelijke realisering. Gezocht moet worden naar een goede balans tussen het naleven van het politiek beleid en het bedrijfsmatig functioneren. Het is essentieel dat welke visie of plannen er ook gemaakt worden er een duidelijke aanzet gemaakt wordt ten aanzien van de randvoorwaarden die nodig zijn binnen de ambtelijke organisatie.

Bestuurlijk	Bedrijfsvoering
• kleine gemeente • inwoners centraal • alleenstaande/zelfstandige gemeente • streven naar autonomie • kwaliteit • kernfuncties	• grote gemeente • toerist voorop • samenwerkende gemeente • streven samenwerking per beleidsterrein • kwantiteit • steunfunctie

5. Beelden voor de toekomst

Uit de gesprekken op basis van de opgestelde economische, sociaal-maatschappelijke, ruimtelijke en regionale profielen hetzij in de vorm van workshops – gemeenteraad - hetzij in collectief verband –

overleg met maatschappelijke partners – hetzij individueel komt een aantal toekomstbeelden naar voren. Door deze beelden of accenten te betrekken bij de uitwerking en vormgeving van reeds ingezet of nog te ontwikkelen beleid worden de kwaliteit van de gemeente Valkenburg aan de Geul versterkt en de zwakke kanten gedempt. Nadrukkelijk zij hierbij vermeld dat deze opsomming absoluut niet volledig is en een weergave van datgene dat in de gesprekken is aangereikt. De accenten helpen wel bij het concretiseren van de meer abstracte toekomstbeelden in het geschetste profiel van Valkenburg.

Economisch

- Innovatie in de agrarische sector realiseren middels voorwaardenscheppend beleid door terugdringen regelgeving en stimuleren van innovaties
- Bevorder het 'product' Valkenburg door een duidelijk presentatie gericht op gastvrijheid op basis van samenwerking tussen alle geledingen van de ondernemers;
- Bevorder middels deregulering dat initiatieven sneller tot uitvoering kunnen komen;
- Bevorder gezondheidsarrangementen;
- Bevorder culinair genieten;
- Begeleid de herstructurering van de agrarische en hotelsector met aandacht voor veiligheid;
- Bevorder kwaliteitstoerisme;
- Maak ruimte voor dynamische/creatieve ondernemers;
- Realiseer platfoms en proeftuinen voor onderzoek en innovatie – kenniscentra - op die onderwerpen die passen bij het karakter van Valkenburg en aansluiten bij de reeds bestaande voorzieningen als wellness, health en care;
- Kies steeds voor duurzaam economisch: efficiënt managen van natuurlijke en sociale hulpbronnen

Sociaal

- Investeer in culturele activiteiten – ook voor jongeren - , waardoor Valkenburg meer bruisend wordt voor inwoners en bezoekers;
- Kies voor behoud en upgrading van het bestaande unieke culturele erfgoed als hoogteburcht, en openluchttheater;
- Zet in op evenementen voor alle doelgroepen;
- Bevorder samenwerking tussen sportverenigingen, waardoor efficiënter ruimtegebruik mogelijk wordt en ruimte beschikbaar komt voor andere functie invulling;
- Maak van gemeenschapshuizen ‘huizen van de gemeenschap’ door toevoeging van meerdere (zorg) functies mede op basis van gericht buurt- en wijkgericht werken;
- Blijf inzetten op verbetering van de kwaliteit van leven voor mensen die niet volwaardig kunnen deelnemen aan de maatschappij;
- Bevorder meertalig basisonderwijs;
- Blijf inzetten op middelbaar onderwijs in de regio afgestemd op de behoeften van het bestaande bedrijfsleven en vermijd concurrentie tussen onderwijsaanbiedende instituten;
- Ontwikkel kenniscentra op het gebied van het onderwijs breed met de regionale HBO en universitaire instellingen;
- Kies voor duurzaam sociaal: stimuleer steeds ontwikkeling van mensen en hun sociale organisatie waarbij sociale cohesie, rechtvaardigheid en gezondheid een belangrijke rol spelen

Ruimtelijk

- Borg de kwaliteit van het landschap door functioneel gebruik van de grond
- Zorg voor meerdere dragers van het beheer van het landschap naast de agrarische sector
- Verruim de bestemmingsmogelijkheden van vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen en hotels passend bij het karakter van de omgeving
- Optimaliseer inrichting en beheer van de openbare ruimte en groen;
- Kies steeds voor duurzaam fysiek waarbij het natuurlijk ecosysteem voorop staat en behoud van natuurlijke hulpbronnen een belangrijke rol speelt

Regionaal

- Inventariseer de beleidsterreinen waarop samengewerkt kan worden met de regiogemeenten;
- Pas de wijze van samenwerking in in de daartoe bestuurlijk gemaakte afspraken met provinciale en regionale overheden;
- Ga een strategische alliantie aan met de krachtige partners in de regio zowel bestuurlijk (Maastricht, Heerlen, Tripool), maatschappelijk, wetenschappelijk (Universiteiten), economisch

Rol van de overheid

- Formuleer heldere doelen samen met de maatschappelijke partners;
- *Beperk* het opstellen van *teveel* beleidsvisies, maar voer bestaande afspraken uit;
- Breng geformuleerde doelen tot uitvoering op basis van af te sluiten convenanten met maatschappelijke partners;
- Toon leiderschap;
- Maak gebruik van de kennis verzameld in de verschillende adviesorganen;
- Optimaliseer de planning- en controlcyclus door ondermeer de inrichting van een beleidsmonitor;
- Richt een open, klantvriendelijke en transparante organisatie in die gericht is op dienstverlening aan burgers, bedrijven en instellingen;
- Maak buurt- en wijk(dorp)gericht werken ten behoeve van een veilige, overzichtelijke en vertrouwde leefomgeving mogelijk door de organisatie daarop in te richten;
- Realiseer een betaalbaar, klantvriendelijk en flexibel parkeerbeleid ondermeer door optimalisering van de bewegwijzering;
- Concentreer het gemeentebestuur op de hoofdzaken – gemeentebrede zaken - en minder of anders op de zaken die tot de dorpen en kernen behoren.

6. Tot slot

Niet kan worden ontkend dat een aantal knelpunten duidelijk aanwezig is. Het profiel zelf heeft mede tot doel de 'sense of urgency' nog eens voor het voetlicht te brengen. Achter deze 'sense of urgency' gaan de nodige kansen verscholen. Hierbij vormt het landschappelijke en cultuurhistorische basiskapitaal de grootste kans. Het is aan de leden van de gemeenteraad te bepalen aan welke beleidsvelden of combinaties daarvan de grootste kansen worden toegedicht, zodat deze kunnen worden ingezet als aangrijpingspunten om op termijn te kunnen spreken van 'sense of success' in plaats van 'sense of urgency'.

Dat wil overigens niet zeggen dat de toekomst van Valkenburg aan de Geul steeds zonnig en wolkenloos zal zijn: altijd is er wel de dreiging van een onweersbui. Echter gestoeld op een onderbouwde en gedragen lange termijnvisie als paraplu zal men er beter tegen bestand zijn dan in het verleden. Bovendien zo blijkt uit de profielschets

is Valkenburg een krachtige plaats met een eeuwenoude veerkracht. Het is een prestatie dat de gemeente staat waar ze nu staat en telkens weer op zoek gaat naar nieuwe maatschappelijke structuren. Dat zich bij deze worsteling problemen hebben voorgedaan, voordoen en zullen voordoen is logisch. Deze toekomstvisie vormt een hulpmiddel, een brug naar de toekomst met de vier pijlers: economisch, sociaal, regionaal en fysiek.

This document was created with Win2PDF available at <http://www.win2pdf.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.
This page will not be added after purchasing Win2PDF.